

3

ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 INLEIDING

3.1.1 VOORWOORD OP MODULE 3

Het onderwerp van deze module is “Ontmoeting met de leefomgeving: Sociale en ecologische vraagstukken”. Aangezien het centrale onderwerp van het EDUC8-project het voorkomen van polarisatie, radicalisering en extremisme is, worden de genoemde onderwerpen gepresenteerd als een mogelijke oorzaak voor polarisatie. Er worden twee brede thema’s behandeld in de les. Het eerste thema betreft de vraag naar de waarde van en onze relatie tot het milieu. Het tweede thema gaat in op dierenethiek. Onderwerpen die verband houden met het belang van het milieu en onze omgang met dieren kunnen vaak zeer polariserend zijn. Ze zijn nauw verbonden met onze onderbuikgevoelens en vastgeroeste overtuigingen. Acties met betrekking tot dierenethiek leiden in sommige gevallen zelfs tot geweld. Dit geldt voor beide kampen in het debat. Daarom is een van de doelstellingen van de module om te tonen dat het genoemde onderwerp op een meer genuanceerde manier behandeld kan worden, een manier die louter pro- en contra-standpunten vermijdt.

De onderwijsmethodologieën die bij deze module worden gebruikt, omvatten ervaringsleren, holistisch leren, biografisch leren en het gebruik van verhalen, kritisch denken en filosofie met kinderen. De belangrijkste doelstellingen en leerresultaten zijn de volgende:

- de belangrijkste ethische benaderingen of invalshoeken in de milieu-ethiek en de dierenethiek kennen en begrijpen,
- het belang van onze overeenkomsten en onderlinge verbondenheid met dieren en de natuur in het algemeen te erkennen en te waarderen,
- de belangrijkste argumenten en denkrichtingen die aan de basis liggen van de dierenethiek en de milieuethiek kunnen analyseren en evalueren,

- de eenheid van het ecosysteem en het morele belang ervan te begrijpen,
- technieken van ervaringsgericht en holistisch leren gebruiken om een ethische band met dieren en de natuur tot stand te brengen,
- na kunnen denken over ons eigen, menselijke perspectief, over onderwerpen die in de dieren- en milieu-ethiek aan de orde komen.

3.2 INLEIDING OP MILIEU-ETHIEK EN DE DIERENETHIEK

3.2.1 MILIEU-ETHIEK

Milieu-Ethiek is de tak van de ethiek die zich bezighoudt met de waarde van het milieu (of ecosysteem), onze relatie daarmee (in de eerste plaats onze plichten jegens het milieu), en de toepassing van ethische normen op praktische problemen die te maken hebben met het milieu. Dit is nauw verbonden met ecologie en het milieurecht. Als onderdeel van de ontwikkeling van een milieufilosofie (in de afgelopen vijf decennia) werd de Milieu-Ethiek voornamelijk geïnspireerd door de gedeelde perceptie van een “milieucrisis”. In 1988 koos Time magazine voor de aarde als de “Persoon van het Jaar”. Deze keuze weerspiegelt zowel het belang van de aarde als de omvang van haar bedreiging (Frodeman & Callicott 2009). Sindsdien is de situatie enkel verslechterd. Zo meldde de VN in 2019 dat ongeveer “een miljoen dier- en plantensoorten met uitsterven worden bedreigd, vele binnen tientallen jaren. Dit is meer dan ooit tevoren in de menselijke geschiedenis” (VN 2019).

Afbeelding 3.2
Rivier
Bron: © shaiith /
Adobe Stock

3.2.2 DIERENETHIEK

Dierenethiek is het domein van de praktische ethiek of bio-ethiek dat zich voornamelijk bezighoudt met de morele status van niet-menselijke dieren¹ en de ethische beoordeling van ons handelen met betrekking tot dieren. Het omvat verschillende onderwerpen en benaderingen. In paragraaf 3.3 zullen de dominante benaderingen kort worden besproken. Elk van deze benaderingen vertegenwoordigt een antwoord op de zogenaamde dier-vraag, de vraag die centraal staat in de dierenethiek: de vraag naar de morele status van niet-menselijke dieren en onze relatie tot/met hen (Strahovnik 2013).

¹The term 'nonhuman animals' is used in order to hint to or illuminate the often-missed fact that humans are also animals. (In the remainder of this educational materials we will stick to such a usage most of the time, except when sources that we are using refer back to the more traditional humans - animals dichotomy.)

3.3. MILIEU-ETHIEK EN HOUDING TEN OPZICHTE VAN HET MILIEU

Zoals hierboven geschetst is de milieu-ethiek het gebied van de ethiek dat zich bezighoudt met de waarde van de natuur (ecosysteem, milieu) en onze relatie daarmee. Eén manier om over milieu-ethiek na te denken is de vraag te stellen wat binnen de kring van onze ethische of morele bezorgdheid valt of zou moeten vallen. Moeten daar ook niet-menselijke dieren onder vallen? Moeten daaronder entiteiten vallen die niet in staat zijn om iets te voelen? Moeten daaronder entiteiten vallen die niet eens in leven zijn? Daarop kunnen verschillende antwoorden gegeven worden en diverse standpunten kunnen worden ingenomen. Schematisch kunnen we ze op de volgende manier weergeven:

Visie	Wie/wat is opgenomen in de cirkel van morele bezorgdheid?
Rationalisme	Alle en alleen rationele of autonome wezens.
Antropocentrisme	Alle en alleen mensen.
Sentientisme	Alle en alleen voelende wezens.
Biocentrisme	Alle en alleen levende wezens.
Ecocentrisme en Ecoholisme	Alle natuurlijke entiteiten, levend of niet-levend.

Het ecocentrisme of ecolisme maakt deel uit van de zogenaamde diepe ecologiebeweging of -filosofie (deep ecology). Drie redenen worden aangevoerd om de natuurlijke omgeving in stand te houden. Zij kunnen op de volgende manier worden geformuleerd:

- Het behoud van de natuurlijke omgeving is in je economisch eigenbelang.
- Het behoud van de natuurlijke omgeving is op lange termijn in het belang van de mensheid, ook al heb je daar nu persoonlijk misschien geen baat bij.
- De natuur is intrinsiek waardevol onafhankelijk van haar effect op de mens

Diepe ecologie benadrukt het belang van de derde reden. Een van haar pioniers was natuurbeschermer, boswachter en filosoof Aldo Leopold (1887-1948) die wordt beschouwd als de vader van de *wildlife ecology* en hoeder van de wildernis (Lutz Warren 2016).

Afbeelding 3.5
Aldo Leopold op
boogschieten, Chihuahua,
Mexico, januari 1938,
Met dank aan de Aldo
Leopold Stichting en de
University of Wisconsin-
Madison Archives.

De moto van zijn land-ethiek was:

“Iets is goed als het de integriteit, stabiliteit en schoonheid van de biotische gemeenschap in stand houdt. Het is verkeerd wanneer het daaraan afdoet.” (Leopold 1987, 224)

Afbeelding 3.6.
Land Ethics
Bron: © rick / Adobe Stock

Het ecoholisme legt ook de nadruk op het biocentrische gelijkheidsbeginsel. Volgens dit beginsel heeft het welzijn en de bloei van menselijk en niet-menselijk leven op aarde waarde op zich en is deze waarde onafhankelijk van het nut van de niet-menselijke wereld voor menselijke doeleinden.

3.4. DIERENETHIEK OF HET DIERENVRAAGSTUK

Dierenethiek is het domein van de praktische ethiek of bio-ethiek dat zich voornamelijk bezighoudt met de morele status van niet-menselijke dieren² en de ethische beoordeling van ons handelen met betrekking tot dieren. Het omvat verschillende onderwerpen en benaderingen. In dit gedeelte worden de belangrijkste kort besproken (zie A, B, C en D hieronder) en hun centrale Dierethiek is het domein van de praktische ethiek of bio-ethiek dat zich voornamelijk bezighoudt met de morele status van niet-menselijke dieren en de ethische beoordeling van ons handelen met betrekking tot dieren. Het omvat verschillende onderwerpen en benaderingen. In dit gedeelte worden de belangrijkste kort besproken (zie A, B, C en D hieronder) en hun centrale concept wordt steeds bondig uitgedrukt in de subtitel.³ Elk van deze concepten vertegenwoordigt op een bepaalde manier een antwoord op het zogenaamde dierenvraagstuk, de vraag die centraal staat in de dierenethiek: wat is de morele status van niet-mensen en onze verhouding tot hen? De meeste concepten, benaderingen en aandachtspunten kunnen ook worden toegepast op de natuur in het algemeen en zijn dus een integraal onderdeel van de milieu-ethiek. (Strahovnik 2013)

3.4.1 LIJDEN OF HET VERMOGEN OM TE LIJDEN

Waarschijnlijk is de meest directe manier om het dierenvraagstuk te benaderen het erkennen van het nodeloos lijden dat niet-menselijke dieren ondergaan als gevolg van veel van onze praktijken. Dit houdt ook de erkenning in van hun vermogen om pijn te voelen als een belangrijke overeenkomst met menselijke dieren. Dit idee is het duidelijkst verwoord door de filosoof Jeremy Bentham, toen hij over niet-menselijke dieren zei:

“De [relevante] vraag is niet: kunnen zij redeneren of praten, maar: kunnen ze lijden?”⁴

Dit wijst op een van de meest centrale aspecten van de ethiek. Henry S. Salt, schrijver, sociaal hervormer en een van de eerste pleitbezorgers voor een vorm van dierenrechten, voegde hier een zeer eenvoudige gedachtegang aan toe:

“Pijn is pijn ... of het nu door een mens of dier wordt veroorzaakt. Het wezen, mens of dier, dat eraan lijdt en bewust is van zijn ellende zolang het duurt, ondervindt het kwaad.”⁵

²De term “niet-menselijke dieren” wordt gebruikt om te wijzen op het feit dat mensen ook dieren zijn, hetgeen vaak over het hoofd wordt gezien. (In het vervolg van deze module zullen wij ons meestal aan dit gebruik houden, behalve wanneer de bronnen die wij gebruiken terugverwijzen naar de meer traditionele tweedeling mens - dier).

³Strahovnik 2013.

⁴Bentham 1998, 26.

⁵Salt 1892, 24. Eigen vertaling

Soortgelijke ethische overwegingen zijn terug te vinden in de geschiedenis van de filosofie, bijvoorbeeld bij Pythagoras, Plutarchus en Porfier. Zij legden de nadruk op de kenmerken die niet-menselijke dieren met mensen delen, met name waarnemingsvermogen (het vermogen om te voelen, waar te nemen of te ervaren) en op het feit dat mensen voor het grootste deel het eten van vlees kunnen laten en dat het een kwestie van fundamentele gerechtigheid is dat we niet-menselijke dieren niet onnodig laten lijden.⁶ In de ethiek worden dergelijke overwegingen vaak benadrukt door utilitaristische benaderingen, omdat het inderdaad zeer moeilijk is om zinnige redenen te vinden om dierenleed en -pijn uit te sluiten uit onze beschouwing van welzijn. Een dergelijke opvatting, waarin alle en alleen menselijke wezens morele aandacht verdienen, kan “ethisch humanisme” worden genoemd.⁷ Zo’n denkwijze leidt tot de “trieste” consequentie dat niet-menselijke dieren geen morele status hebben en dat de morele status van onze handelingen onaangetaast blijft door wat we hen ook aandoen.

Afbeelding 3.7
Varken in een stal.
Bron: © Matthias Zomer
Pexels

Het overheersen van ethisch humanisme gedurende het grootste deel van de geschiedenis heeft geresulteerd in de toestand waarin we ons vandaag bevinden. Jaarlijks worden er meer dan 80 miljard niet-menselijke dieren gedood, voornamelijk als voedsel en als onderdeel van diverse test- en experimenteermethodes. Deze dieren leiden vaak een miserabel, pijnlijk en frustrerend bestaan voordat ze sterven.⁸ Soortgelijke overwegingen kunnen worden uitgedrukt in termen van **belangen**. De eigenschap van niet-menselijke dieren dat zij pijn en plezier kunnen voelen (waarnemingsvermogen) vormt een belangrijke grond om hen een belang toe te kennen, in het bijzonder **het belang om pijn en lijden te vermijden**. Waarnemingsvermogen is dus het meest zinnige en het enige aanvaardbare criterium voor het trekken van de grens rond een groep wezens waarvan de belangen (althans tot op zekere hoogte) moreel tellen.⁹ Een voelend wezen kan plezier en pijn ervaren en heeft dus op zijn minst een minimaal belang om pijn te vermijden. Als een wezen niet in staat is te voelen en geen plezier of pijn kan ervaren, kan het ook niet gekwetst of geschaad worden door onze handelingen.

⁶Engel en Jenni 2010, 9-12.

⁷Engel en Jenni 2010, 14.

⁸Singer 2009; 2006; Mason en Singer 2006.

⁹Singer 2011, 50.

Dit alles brengt ons tot de conclusie dat we op basis van een begrip van het lijden van dieren onze praktijken waarin ze betrokken zijn (vleesproductie, intensieve veeteelt, dierproeven, gebruik van dieren in dierentuinen, enz.) ingrijpend moeten veranderen, zelfs al hebben we geen precieze norm om de verschillende belangen van menselijke en niet-menselijke dieren te vergelijken en af te wegen. Een manier om een dergelijke situatie te overstijgen is om ons hart open te stellen voor dit lijden (empathie) en niet-menselijke dieren waar te nemen of te ervaren op een manier die de morele relevantie van hun waarnemingsvermogen erkent.¹⁰

3.4.2 RECHTEN

Een andere benadering van het dierenvraagstuk omvat een beroep op de **rechten van niet-menselijke dieren**.¹¹ Het gaat hier om rechten in morele zin en niet (noodzakelijk) ook om rechten in juridische zin. Filosoof Tom Regan betoogt dat (ten minste sommige) niet-menselijke dieren **negatieve rechten** van niet-inmenging hebben, zoals **het recht om niet gedood, beschadigd of gemarteld te worden**. De meeste van onze bestaande praktijken waarbij niet-menselijke dieren betrokken zijn, zijn op zijn minst op een bepaalde manier een ernstige schending van dergelijke rechten en worden in dit verband als moreel verkeerd en onaanvaardbaar beschouwd. Deze rechtenbenadering is gebaseerd op de toekenning van **intrinsieke (inherente) waarde** aan alle wezens met waarnemingsvermogen, d.w.z. levende wezens die zaken kunnen ervaren (bijv. met observaties, overtuigingen, wensen, motieven, herinneringen, enz.) en wiens leven goed of slecht kan ontwikkelen doorheen de tijd. Als zodanig hebben zij “een individueel ervaringswelzijn dat logischerwijs onafhankelijk is van hun nut voor de belangen of het welzijn van anderen”.¹² Dit vormt een basis voor hun rechten en verplicht ons moreel om ons te onthouden van handelingen die het leven van dergelijke wezens in belangrijke mate zouden belemmeren. Hoewel er een aantal belangrijke verschillen zijn tussen een op belangen gebaseerde en een op rechten gebaseerde benadering, zijn de praktische gevolgen van beide zeer vergelijkbaar. Beide benaderingen maken gebruik van hetzelfde (of tenminste een zeer gelijksoortig) criterium voor het opnemen van wezens in de morele gemeenschap in de breedste zin van het woord. Wat betreft normatieve implicaties beschouwen beide benaderingen de meeste bestaande praktijken met betrekking tot niet-menselijke dieren als onaanvaardbaar en niet te rechtvaardigen. We kunnen een ongelijke behandeling immers meestal enkel beargumenteren met een beroep op arbitraire en ongefundeerde verschillen betreffende de statussen van voelende wezens. De op rechten gebaseerde benadering richt zich hoofdzakelijk op het waarborgen van **het welzijn van niet-menselijke dieren** (ervaringen van plezier en pijn) en ziet het toekennen van beschermende rechten aan deze dieren als de beste manier om dit algemene doel te bereiken.¹³

¹⁰ Cf. Strahovnik 2013.

¹¹ Regan 2004.

¹² Regan 1989, 38.

¹³ Cf. Strahovnik 2013.

Afbeelding 3.9
Waar kijk je naar?
Bron: © Josiah Farrow /
Pexels.com

Wat is het verschil?

Het cruciale punt in de verwerping van ethisch humanisme betreft **het zoeken naar de onderscheidende kenmerken tussen mensen en niet-menselijke dieren**. Zo'n kenmerk zou dan zogenaamd de (juiste) groep van wezens definiëren die een gelijke minimale morele status delen. Een probleem ontstaat er wanneer we ons beroepen op enkele moreel irrelevante kenmerken of als we verschillen als relevant gaan behandelen en daarmee onze ongelijke behandeling of houding rechtvaardigen. Dit moet worden verworpen. Dergelijke benaderingen zouden immers de volgende implicaties hebben:

“in onze houding tegenover leden van andere soorten hebben we vooroordelen die volkomen analoog zijn aan de vooroordelen die mensen kunnen hebben ten opzichte van leden van andere rassen. Deze vooroordelen hangen samen met de manieren waarop wij blind zijn voor onze eigen uitbuiting en onderdrukking van de andere groep. Wij zijn blind voor het feit dat wat wij hen aandoen hen van hun rechten berooft. Wij willen dit niet zien omdat wij ervan profiteren en dus maken wij gebruik van wat in werkelijkheid moreel irrelevante verschillen zijn tussen hen en onszelf om het verschil in behandeling te rechtvaardigen”.¹⁴

¹⁴Diamond 1991, 319. Eigen vertaling

Dit is een basis voor een analogieredenering die speciësisme op één lijn stelt met racisme of seksisme. **Speciësisme** is het beschouwen van de mens (als soort) als de enige die een (speciale) morele status verdient in tegenstelling tot andere soorten, zonder een specifieke rechtvaardiging die dit ondersteunt behalve het behoren tot deze soort.¹⁵

Afbeelding 3.8
Een kat als metgezel
Bron: ©Pixabay /
Pexels.com

De analogie met racisme alleen is echter niet voldoende om het ethisch humanisme te verwerpen. De voorstanders zouden zich namelijk kunnen beroepen op een ander kenmerk dan het louter behoren tot een soort om het (moreel) verschil tussen menselijke en niet-menselijke dieren te rechtvaardigen. Verschillende karakteristieken kunnen voor zo'n verschil worden voorgesteld, waaronder linguïstische vermogens, taal en/of spraak, rationaliteit, redeneringsvermogen en ontvankelijkheid voor redenen, het vermogen om in te stemmen met sociale en morele regels, het bezit van een onsterfelijke ziel, het leven in de "biografische zin van het woord", morele autonomie, het vermogen tot wederkerigheid, empathie, het verlangen naar zelfrespect.¹⁶

Al deze pogingen vallen ten prooi aan het volgende eenvoudige dilemma. Zij staan voor de zeer moeilijke taak een onderscheidend kenmerk te vinden en te verdedigen, zodanig dat ofwel (i) **alleen mensen het bezitten** (in dit geval zullen vele menselijke wezens het in feite niet hebben, zoals het geval is met morele autonomie, rationaliteit, enz. (bijv. in het geval van personen in coma of kleine kinderen) of (ii) **alle mensen bezitten het** (maar in dit geval zullen ook ten minste sommige niet-menselijke dieren het hebben, bijvoorbeeld het vermogen tot gevoelsbeleving).

¹⁵Cf. Strahovnik 2013.

¹⁶Engel en Jenni 2010, 19.

Een voorbeeld van het eerste zou het vermogen zijn om in te stemmen met sociale en morele regels, die psychopaten niet volledig bezitten, maar desondanks wordt hen dezelfde morele status toegekend als anderen. Een voorbeeld van het tweede zou het vermogen zijn om plezier en pijn te ervaren, dat alle mensen hebben, maar tegelijkertijd is het volkomen duidelijk dat sommige niet-menselijke dieren dit ook hebben. Als men zich op andere kenmerken zou richten (bijv. het vermogen om te spreken), dan is het een open vraag waarom dit vermogen überhaupt moreel relevant zou zijn. Aangezien er geen overtuigende criteria lijken te zijn, stelt een dergelijk argument van analogie het ethisch humanisme inderdaad ernstig op de proef.¹⁷

3.4.4 AFSCHAFFING

Er is nog een andere benadering van het dierenvraagstuk die de net genoemde perspectieven (gericht op het welzijn van dieren, het voorkomen van onnodig lijden) als zeer verkeerd beschouwt. Het belangrijkste punt van kritiek is dat deze benaderingen zich richten op de manier waarop we niet-menselijke dieren zouden moeten behandelen en de belangrijkste optie over het hoofd zien, namelijk dat **we ze helemaal niet zouden moeten behandelen en gebruiken**. Een dergelijke opvatting wordt *abolitionisme* genoemd, omdat zij pleit voor de volledige afschaffing van het gebruik van niet-menselijke dieren.¹⁸

In een consumptiemaatschappij leidt het vermeende misplaatste perspectief (dat zich alleen richt op het plezier en de pijn van de niet-menselijke dieren) tot termen als “scharrelvlees”, “kooivrije eieren”, “*happy meat*”, en dergelijke. Deze bewegingen bewerkstelligen dus enkel een betere behandeling van dieren. Abolitionisme neemt een radicaler standpunt in door al het gebruik van dieren als moreel onaanvaardbaar te beschouwen en beweert dat elke “humane behandeling” of “beschaafde consumptie” een illusie is.

Afbeelding 3.10
Avondeten
Bron: © Kirsten Bühne
(links), © Lukas (rechts) /
Pexels.com

Abolitionisme doet ook een beroep op het gevoel en het bewustzijn van wezens om de grenzen vast te stellen van ons gebruik van dieren als middel of als hulpbron. Het pleit voor een volledige afschaffing van elk gebruik van dieren met gevoel, volgens het “zero tolerance”-principe.

¹⁷Engel en Jenni 2010, 20-21.

¹⁸Francione 2009.

Zij wijst er ook op dat de zogenaamde humane behandeling van dieren bij de voedselproductie in veel gevallen hand in hand gaat met de economische belangen van de voedingsindustrie. Uit onderzoek blijkt namelijk dat bepaalde maatregelen die tot meer “diervriendelijke” productieprocessen leiden in feite kostendrukkend zijn (minder dode dieren als gevolg van ziekten en onderlinge agressie, minder kosten voor medische behandelingen, enz.) en ook de mogelijkheid bieden om het vlees tegen hogere prijzen te verkopen (aangezien milieubewuste consumenten bereid zijn meer uit te geven voor scharrelbiefstuk).

De belangrijke vraag is echter niet of dieren daardoor minder lijden, maar of het moreel aanvaardbaar is dat ze überhaupt lijden en gebruikt worden. Het abolitionisme pleit ook voor de afschaffing van de meeste huisdieren, omdat we ze in veel gevallen, gezien hun aard, slechts een treurig bestaan bieden en ze van ons afhankelijk maken, en in het geval van vleesetende huisdieren is er de kwestie van het gebruik en het laten lijden van andere dieren die worden gefokt om als voer voor huisdieren te dienen. Het belangrijkste probleem in dit alles lijkt te zijn dat we dieren als eigendom beschouwen, dus als een ding, terwijl we ze zouden moeten beschouwen als ‘personen’, in de zin dat ze een gepaste morele overweging verdienen. Dus, als we werkelijk moreel begaan zijn met dieren, zouden we ze niet mogen eten, dragen of op enige manier gebruiken.¹⁹

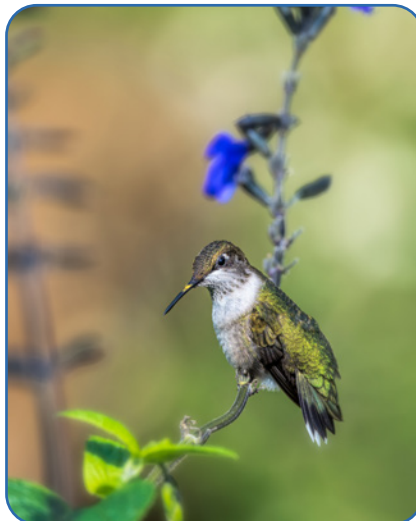
3.4.5 ZORG EN GEZELNSCHAP

Er zijn verschillende andere ethische benaderingen van het dierenvraagstuk die buiten de algemeen utilitaire of op rechten gebaseerde benaderingen vallen. De meeste van deze benaderingen richten zich op het veranderen van onze verhouding tot niet-menselijke dieren en het ontcrachten van diepgewortelde veronderstellingen die verandering in de weg staan. In dit verband pleit de Britse filosofe Mary Midgley²⁰ ervoor om de barrières weg te werken die onze cultuur heeft opgeworpen tussen mensen en niet-menselijke dieren en die de basis vormen van onze vaak onaanvaardbare houding tegenover hen. Tot die centrale barrières behoort ten eerste een verwarring in ons begrip van concepten als geloof, emotie, begrip, taal en hun onderlinge relaties. Een andere barrière is een vertekende kijk op moraliteit, die bestaat uit concentrische cirkels van het ethische belang van anderen en onze relatie tot hen en waarin we onzelf in het centrum plaatsen. Een derde barrière betreft een buitensporige abstractie in moreel denken en redeneren. Tenslotte is er de al te simplistische opvatting dat mededogen en empathie beperkt zijn in “volume” en dat we het alleen moeten inzetten voor wie ons nabij en dierbaar zijn.

¹⁹Cf. Strahovnik 2013

²⁰Midgley 1983.

Afbeelding 3.11
Een vliegende metgezel
Bron: © Skyler Ewing /
Pexels.com

Vanuit een dergelijk perspectief vallen zowel voorstanders van de dierenbevrijdingsbeweging als hun tegenstanders ten prooi aan de veelgemaakte fout om zaken overdreven te veralgemeniseren, wat leidt tot een reductie van onze morele relaties tot een eenvoudig en abstract model van ethische relevantie. Dierenbevrijding, het perspectief van gelijkheid van belangen en de dierenrechtenbeweging kunnen hoogstens een aantal uitvluchten voor onze huidige behandeling van dieren met succes tegenspreken. Zij kunnen echter over het geheel genomen geen nieuwe basis vormen voor **een inclusief model van een ethische gemeenschap** die een radicale verandering van onze overtuigingen en attitudes beoogt.²¹ Dit kan enkel bereikt worden als we een grotere zorg voor niet-menselijke dieren ontwikkelen, gebaseerd op onze gemeenschappelijke evolutie en de verschillende manieren waarop we met elkaar samenleven.²²

²¹Cf. Strahovnik 2013.

²²Engel en Jenni 2010, 33-34.

Afbeelding 3.12
'Wees aardig' in het
Engels
Bron: © Brett Sayles /
Pexels.com

Op een vergelijkbare manier benadrukt de zorgethiek dat onze concepten van plicht, morele principes, autonomie en individualiteit vervangen moeten worden door moreel nog meer centrale concepten als relatie, kameraadschap, gevoeligheid voor de wereld om ons heen, en zorg. Het vestigt de aandacht op het belang van gevoeligheid voor het lijden van dieren in ons sociaal en economisch systeem. We moeten het in de Verlichting gevormde beeld van een autonome, geïsoleerde, onafhankelijke morele dader met rechten en vrijheden verwerpen en vervangen door een notie van wederzijds afhankelijke en onderling verbonden wezens (ecosysteem).²³

Afbeelding 3.13
Laten we een snack
delen
Bron: © Luca Nardone /
Pexels.com

²³Engel en Jenni 2010, 35-36.

Voor de filosofe Cora Diamond kan onze relatie met niet-menselijke dieren worden beschouwd als een relatie met een medeschepsel of metgezel bij wie we gezelschap kunnen vinden.²⁴ Zo'n opvatting van een schepsel is niet biologisch, maar moreel en cruciaal verbonden met ons zelfbegrip. "Het antwoord op dieren als onze gezellen in de sterfelijkheid, in het leven op deze aarde [...], hangt af van een opvatting over het menselijk leven. Het is een uitbreiding van de niet-biologische notie van wat menselijk leven is."²⁵ Als zodanig voert het ons van de morele noties van rechten, rechtvaardigheid of belangen naar die van respect, waardigheid, kameraadschap en wederzijdse afhankelijkheid.

Deze relatie tussen niet-menselijke dieren en onszelf geeft ons een gevoel van kwetsbaarheid, sterfelijkheid in verbondenheid als levende lichamen.²⁶ Wanneer we niet-menselijke dieren als voorwerpen beschouwen en behandelen, herkennen we onrecht niet als onrecht in onze relatie met hen en houden we vast aan de perspectieven van belangen en rechten. We kunnen dit perspectief alleen veranderen als we onze gedeelde kwetsbaarheid erkennen. De notie van (on)rechtvaardigheid vereist in zichzelf een vorm van gevestigd mededogen en een liefdevolle relatie ten opzichte van een wezen dat onrecht kan ondergaan.²⁷

Dit kort beschouwelijk overzicht van enkele veel voorkomende benaderingen van dierenethiek is een ondersteunend kader dat u als leerkracht kan gebruiken om deze kwesties met uw leerlingen te bespreken op een niveau dat bij hun leeftijd past. Het wil u een platform bieden om samen met hen diverse vragen te begrijpen en te bespreken en om verschillende ervaringsgerichte en holistische aspecten aan deze onderwerpen toe te voegen.

²⁴Diamond, 1991, 328-329.

²⁵Diamond 1991, 329.

²⁶Diamond, 2008, 74.

²⁷Cf. Strahovnik 2013.

3.5 VRAGENRONDES IN VERBAND MET HET ONDERWERP EN BEGELEIDING BIJ DE OPDRACHTEN

3.5.1 VRAGENRONDES EN AANVULLENDE VRAGEN

Er zijn drie vragenrondes, die elk bestaan uit twee vragen die bij de animatievideo horen. Bij alle vragen kunnen de leerlingen meerdere antwoorden kiezen. Er zijn geen goede of foute antwoorden; de vragen (samen met de gegeven antwoorden) hebben tot doel de leerlingen te stimuleren om na te denken over de verschillende perspectieven en dimensies die vervat zijn in de ethische kwesties die het scenario oproept. Het is ook mogelijk dat een leerling geen antwoord kiest en een eigen antwoord en uitleg geeft. U kunt als leerkracht of docent deze vragen gebruiken als uitgangspunten voor discussie of verschillende opdrachten aan uw leerlingen geven (een korte beschouwing over het onderwerp schrijven, een tekening maken van de antwoorden die volgens hen de juiste zijn, het oorspronkelijke verhaal herschrijven op zo'n manier dat een ander antwoord naar voren komt, enz.). Ideeën voor dergelijke aanvullende opdrachten vindt u ook in het volgende hoofdstuk.

De **eerste bevraging** bestaat uit twee vragen. De eerste vraag heeft rechtstreeks betrekking op de inhoud van de animatievideo. Het daagt de leerlingen uit na te denken over wat de juiste houding is in een voorgestelde situatie. De tweede vraag is algemener en betreft de kwestie van mededogen met mensen en dieren. Het is gerelateerd aan een van de punten van discussie tussen de leerlingen in de video, namelijk of mensen en dieren verwant zijn.

U kunt aanvullende vragen stellen, zoals de volgende: wat denk je dat er zou gebeuren als ze de vogel gewoon met rust zouden laten? Ben je zelf ooit in zo'n situatie geweest? Wat is mededogen (medelijden), en kunnen we mededogen voelen met dieren?

VRAGENRONDE 1

Vraag 1: Wat moeten Pieter-Jan en zijn vriend volgens jou doen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Laat de vogel met rust, want je mag je niet met de natuur bemoeien.
- Laat de vogel met rust, want ze weten niet of de vogel hun hulp nodig heeft of wil.
- Laat de vogel met rust, want het kan gevaarlijk voor ze zijn.
- Help de vogel of zoek hulp, want hij lijkt gewond en heeft pijn.
- Help de vogel want vogels zijn belangrijk voor het ecosysteem.

 Vraag 2: Denk je dat het hebben (of missen) van mededogen met dieren samenhangt met mededogen met mensen? Hoe? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Medelijden hebben met dieren betekent ook medelijden hebben met mensen.
- Medelevens hebben met mensen betekent ook medeleven hebben met dieren.
- Je kunt medelijden hebben met mensen, maar niet met dieren.
- Men kan medelijden hebben met dieren maar geen medelijden met mensen.
- Ik weet het niet of ik wil geen antwoord geven.

De vragen in de **tweede bevraging** zijn algemener, maar houden eveneens verband met de animatie. De eerste vraag gaat over het eten van vlees en ander gebruik van dieren. De tweede gaat over de ethische aanvaardbaarheid van het houden van dieren als huisdieren. U kunt dit opnieuw gebruiken als aanzet tot verdere discussie door vragen te stellen, zoals: is vlees eten altijd ontoelaatbaar? Maakt het uit welke dieren we als huisdier hebben, bijvoorbeeld, is het hebben van een tamme kat thuis hetzelfde als het hebben van een beer of een tijger?

 Vraag 3: Vind je het ethisch verantwoord om dieren te gebruiken voor voedsel en andere nutsproducten? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ja, want er is toch niets mis mee als ze geen pijn voelen?
- Ja, want we zijn afhankelijk van het eten van vlees.
- Ja, want mensen hebben altijd dieren gegeten en ze op andere manieren gebruikt.
- Nee, want dit veroorzaakt onnodig lijden en pijn bij dieren.
- Nee, want we kunnen leven zonder vlees te eten.

 Vraag 4: Is het hebben van dieren als huisdieren ethisch aanvaardbaar? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ja, omdat wij voor hen zorgen en zij een comfortabel leven hebben.
- Ja, aangezien dit deze diersoorten ten goede komt, we creëren bijvoorbeeld nieuwe hondenrassen.
- Ja, omdat ze ons gezelschap houden.
- Nee, want huisdieren leven niet vrij.
- Nee, want het is onethisch om een levend wezen te bezitten.

De vragen in de **derde bevraging** zijn nog algemener dan in de vorige twee. Ze hebben betrekking op vragen over de waarde van de natuurlijke omgeving of het ecosysteem, met inbegrip van de waarde van dieren. Ze bieden een basis voor een algemene discussie over deze onderwerpen die verschillende perspectieven en lessen die de leerlingen gehad kunnen hebben (bijv. biologie, sociale wetenschappen, godsdienstonderwijs, enz.) met elkaar verbindt.

 Vraag 5: Waarom zijn dieren belangrijk of waardevol? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Omdat we van hen afhankelijk zijn.
- Omdat zij in belangrijke mate net als wij zijn, bijvoorbeeld zij voelen pijn en zijn kwetsbaar.
- Omdat zij onze metgezellen zijn.
- Omdat zij een essentieel onderdeel zijn van het gehele ecosysteem.
- Dieren zijn niet bijzonder waardevol of belangrijk.

 Vraag 6: Waarom is de instandhouding van de natuurlijke omgeving belangrijk? (meerdere antwoorden mogelijk)

- De natuurlijke omgeving heeft waarde op zichzelf.
- De natuurlijke omgeving is mooi, en we kunnen van haar schoonheid genieten.
- Ons eigen bestaan is afhankelijk van de natuurlijke omgeving en het maakt ons leven beter.
- De natuurlijke omgeving is iets wat wij voor de toekomstige generaties moeten behouden.
- De natuurlijke omgeving is niet bijzonder waardevol of belangrijk.

3.5.2 RICHTLIJNEN VOOR OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Het Leerlingenboek bevat vier opdrachten. Dit deel geeft u enige aanwijzingen over hoe u de leerlingen kunt begeleiden en de opdrachten kunt beoordelen.

Opdracht 1

In de opdracht wordt de leerlingen gevraagd de genoemde problemen te categoriseren als problemen die te maken hebben met milieu-ethiek (ME) of dierenethiek (DE), en sommige kunnen onder beide vallen. Er worden vier problemen beschreven, die als volgt kunnen worden ingedeeld: Bodemaantasting (ME, ook DE), dierproeven (DE), waterschaarste (ME, ook DE) en verlies van biodiversiteit (ME en DE). In het tweede deel van de opdracht wordt de leerlingen gevraagd om na te denken over mogelijke oplossingen voor deze problemen of over mogelijke veranderingen in ons gedrag. Geef de leerlingen de vrijheid om “out of the box” ideeën te opperen en vraag hen om ze, indien mogelijk, uit te werken.

Opdracht 2

In deze opdracht wordt de leerlingen gevraagd om de beweringen of standpunten van Pieter-Jan, Lindsay, Sarah en David in vier categorieën in te delen (A, B, C, of D - zie hieronder).

Gewoonlijk kan men drie **redenen** aanvoeren om natuurlijke milieus te beschermen en in stand te houden. Zij kunnen op de volgende manier worden geformuleerd:

- A. Behoud van de natuurlijke omgeving is in ons economisch eigenbelang.
- B. Het behoud van de natuurlijke omgeving is op lange termijn in het belang van de mensheid, ook al bent u daar misschien niet persoonlijk bij gebaat.
- C. De natuur is intrinsiek waardevol, onafhankelijk van haar effect op de mens.

Er is ook een opvatting (D) die stelt dat de natuurlijke omgeving (met inbegrip van dieren) geen waarde heeft en geen deel zou mogen uitmaken van onze morele zorgen. De oplossingen worden op de volgende manier voorgesteld.

Lindsay: Het is maar een wilde vogel. Laten we hem met rust laten.	D
Sarah: Laten we de vogel voorzichtig oppakken en naar de dierenarts brengen. Zij kunnen dit arme beestje helpen en als iemand hem dan wil adopteren en mee naar huis wil nemen, dan is het opgelost.	C
Pieter-Jan: Wij of zij, het maakt niet uit. We moeten iets doen.	C
David: Ja, maar het is maar een vogel. Het is niet dat je er iets aan hebt.	A, ook D
Sarah: Het is hier echt aangenaam tussen al die bomen. Het lijkt ook net een soort huis. Kijk maar eens om je heen. We zitten bijna in het midden van de stad en er zijn hier zoveel dieren en planten.	C, ook B
David: Het bladerdak werkt net als airconditioning, maar dan gratis	A
Sarah: Deze bomen zijn echt prachtig. Ik hoop dat het zo blijft en dat niemand hier ooit iets gaat bouwen. Bomen zijn levende wezens net als wij, ook al kunnen ze niet voelen en denken.	C, ook B

Opdracht 3

In opdracht 3 wordt de leerlingen gevraagd verschillen tussen mens en dier en het belang of de relevantie daarvan te bedenken en op te schrijven. In het laatste deel moeten ze ook overeenkomsten bedenken. Begeleid hen als ze hulp nodig hebben en probeer te bespreken hoe de voorgestelde verschillen en overeenkomsten van belang zijn vanuit ethisch oogpunt (het kan bijvoorbeeld zijn dat sommige dieren kunnen vliegen maar mensen niet, maar op welke manier is dit van belang voor de status, de relatie met en de behandeling van mensen en dieren).

Opdracht 4

De opdracht "Dierenkamer" is bedoeld om leerlingen bewust te maken van en na te laten denken over het gebruik van dieren en producten op basis van dieren in ons dagelijks leven. U kunt hen helpen door hen naar relevante bronnen te leiden om informatie over dergelijke producten te vinden (bijv. <https://animalsmart.org/feeding-the-world/products-from-animals>). In het tweede deel wordt de leerlingen gevraagd na te denken over ons wereldwijde gebruik en onze afhankelijkheid van dieren.

3.6 IDEEËN VOOR AANVULLENDE ACTIVITEITEN

Hieronder staan drie extra opdrachten of activiteiten voor leerlingen die u kunt gebruiken (cf. Strahovnik 2020). Zorg ervoor dat ze de instructies begrijpen. U kunt de activiteiten aanpassen zodat de hele klas of groep eraan kan deelnemen.

Het netwerk

Stap 1: Kies in de eerste stap een dier en schrijf deze op een stukje papier. Als je deze opdracht alleen uitvoert, doe dit dan voor ten minste 10 dieren. Als je dit in een groep doet, schrijft elk lid één of twee dieren op.

Stap 2: Zoek of bedenk in de volgende stap voor elk aanvankelijk gekozen dier een ander dier dat op de een of andere manier afhankelijk is van het andere (als voedselbron of symbiose, enz.; bijv. een vos die zich voedt met muizen of zangvogels). Gebruik voor elk dier een apart stukje papier.

Stap 3: Voor deze stap is een lege muur of groot presentatiebord nodig, of een poster of ruimte op de vloer die je kunt gebruiken. Als je dit alleen doet, kies je een van de dieren op de papiertjes. Als je dit in een groep doet, kies je de persoon die begint en hij of zij kiest het dier. Leg vervolgens het stuk papier met het eerst gekozen dier in het midden en twee andere dieren (afhankelijk van het eerst gekozen dier) op een manier die hen verbindt. Je kan ze verbinden door een lijn te trekken of door een touwtje tussen de stukken papier te leggen. Een lijn stelt dus de onderlinge verbinding en afhankelijkheid voor. Als dit klaar is, ga je verder met een ander dier of met een andere persoon die een ander dier kiest. Ook hier teken je lijnen tussen de dieren of verbind je de dieren met touwtjes aan elkaar om de onderlinge verbindingen aan te geven. Jij (of iemand anders) kan altijd meer verbindingen bedenken om toe te voegen. Herhaal deze stap tot alle personen aan de beurt zijn geweest of totdat je geen dieren meer overhebt. Indien nodig, doe wat extra onderzoek naar de afhankelijkheden tussen dieren met behulp van internetbronnen (bijv. Wikipedia) of een relevant boek (bijv. een atlas over het leven van dieren).

Stap 4: Als je klaar bent met deze visualisatie van het netwerk van onderlinge afhankelijkheid, maak je stickers klaar met een menselijke figuur erop getekend of alleen met de letter M (voor mensen). Plak deze sticker naast elk dier in het gecreëerde netwerk van afhankelijkheid (voor voedsel, ongediertebestrijding, bestuiving, enz.). Probeer heel breed te denken.

Stap 5: Kijk nu nog eens naar het gemaakte netwerk. Tel vervolgens wat het grootste aantal stappen is dat een bepaald dier scheidt van de interconnectie met de mens en schrijf het op (bijv. muggen zijn niet direct gerelateerd aan de mens, d.w.z. wij zijn niet van hen afhankelijk, maar wij zijn wel afhankelijk van vogels en vleermuizen die zich voeden met muggen, aangezien zij ook ander ongedierte bestrijden en planten bestuiven, zoals mango's en bananen, die wij vervolgens eten).

Afbeelding 3.11
Spinnenweb
Bron: © Pixabay/
Pexels.com

Wet op de rechten van dieren

Stap 1: Noem een paar van je lievelingsdieren. Als je dit in een groep doet, moet iedereen een of twee dieren kiezen (wilde dieren of huisdieren) en een voor een zeggen wat hun lievelingsdier is en ook kort uitleggen waarom. Schrijf vervolgens de dieren op of teken ze op een stuk papier (bij voorkeur klein).

Stap 2: Bedenk en noteer drie manieren waarop de geselecteerde dieren interactie hebben met mensen. Schrijf op hoe deze interacties/ontmoetingen eruitzien, maar doe dit dan vanuit het perspectief van het dier en niet van de mens. Denk bijvoorbeeld aan een tijger die in een dierentuin wordt gehouden: "Ik zie meestal mensen langs mijn kooi lopen. Om de paar dagen brengen de verzorgers van de dierentuin me een stuk van een dood dier om op te eten. Ik zie ze ook mijn verblijf schoonmaken als ze me opsluiten in een kleine kamer."

Stap 3: Nadat ze de vorige opdracht hebben voltooid, geef je de leerlingen de opdracht om te proberen een wetsvoorstel te bedenken dat de door hen gekozen dieren zou beschermen (d.w.z. de dieren die je hebt beschreven). Bedenk en schrijf minstens vijf rechten die de door hen geselecteerde dieren zouden beschermen op een apart, groot stuk papier. Laat genoeg ruimte over om er achteraf ook foto's op te kunnen plakken of de namen van de dieren op te schrijven. Deze rechten kunnen ook heel specifiek zijn; probeer te denken vanuit het perspectief van de betrokken dieren.

Stap 4: Bekijk nu het hele grote vel papier. Als je in een groep zit kan je samen bespreken wat je hebt opgeschreven. Waarom hebben jullie deze rechten gekozen? Hoe en waarom zijn ze belangrijk? Zijn ze belangrijk voor elk dier dat hun groep vertegenwoordigde? Zijn ze belangrijk voor dieren in het algemeen? Zijn ze ook van belang voor mensen?

Stap 5: Zoek ruimte voor de poster(s) met de lijsten van rechten in je kamer, het klaslokaal of in de hal van de school en hang ze daar op zodat anderen ze ook kunnen zien.

Afbeelding 3.4
Witte antilope in de
woestijn.
Bron: © Pat Whelen /
Pexels.com

Een zorgzame metgezel

Stap 1: Denk eerst aan het dier dat je vandaag voor het eerst hebt gehoord, misschien op weg naar school of tijdens het reizen hierheen. Misschien was het je hond, als je die hebt. Wat communiceerde het dier? Wat zou het tegen je kunnen zeggen als het kon spreken? Wat was het eerste dier dat je vanmorgen zag? Hoe zag het eruit? Als je in een groep bent, deel dit dan met anderen en nodig hen uit hetzelfde te doen.

Stap 2: Bedenk zelf of bespreek met anderen op welke manier dieren onze metgezellen zijn. Kunnen alleen huisdieren onze metgezellen zijn of hebben wilde dieren ook interactie met ons? Op welke manieren hebben wij een relatie met hen (dit kan op elke manier of in elke vorm zijn, bijvoorbeeld wanneer we met plezier kijken naar een eekhoorn die hangt en zwaait aan een dunne tak van de boom in je tuin of in het park)?

Stap 3: Na de bovenstaande denk- of discussie-activiteit kunnen jij en je vrienden, familie of schoolgenoten samen een gezamenlijk "Zorgzaam Gezelschap"-project uitdenken, waarbij interactie tussen dieren en mensen een rol speelt. Er zijn verschillende ideeën die je kunt uitwerken (van eenvoudig tot zeer uitgebreid). Denk bijvoorbeeld aan het bouwen van een voederhuisje voor dieren, dat je dan vervolgens van op een afstand observeert. Een ander idee is om een bezoekje te regelen aan het plaatselijke dierenasiel en de dieren daar gezelschap te houden of als vrijwilliger mee te helpen. Je kunt ook eenierendag organiseren in het plaatselijke bejaardentehuis waar je een sessie organiseert voor gezellige tijd met huisdieren, enz. (zorg ervoor dat je alle relevante regelgeving volgt en het welzijn van de dieren in gedachten hebt, evenals wat echt mogelijk is om uit te voeren). Maak dit onderdeel van uw reguliere schoolactiviteiten en zet een soort traditie op.

3.7 WOORDENLIJST

Abolitionisme: een opvatting die pleit voor de volledige afschaffing van het gebruik van dieren door de mens.

Antropocentrisme: de overtuiging (en de daarmee samenhangende praktijken) dat in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.) alleen de mens moet worden opgenomen (ethisch humanisme).

Biocentrisme: de overtuiging (en de bijbehorende praktijken) dat alle levende wezens moeten worden opgenomen in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.).

Diepe ecologie: de opvatting dat de natuurlijke omgeving of de natuur in haar geheel een bijzondere, intrinsieke of inherente waarde heeft en dat wij onze verhouding tot de natuur moeten veranderen.

Dierenethiek: een deelgebied van de ethiek dat de morele status van dieren, hun waarden en de ethische status van onze praktijken waarbij dieren betrokken zijn, onderzoekt.

Ecocentrisme/ecoholisme: de overtuiging (en de daarmee samenhangende praktijken) dat de gehele natuur, alle natuurlijke entiteiten, levend en niet-levend, moeten worden opgenomen in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.)

Land ethic(s): een holistische en ecocentrische benadering in de milieu-ethiek. Het is ontwikkeld door Aldo Leopold, die pleitte voor een verandering in de relatie tussen mens en natuur, zodat de mens niet langer een veroveraar van de natuur of het land is, maar er slechts deel van uitmaakt. Hij pleitte ook voor respect voor het hele ecosysteem (dieren, planten, bodem, water, het land zelf, enz.).

Milieu-ethiek: het gebied van de ethiek dat zich bezighoudt met de waarde van het milieu (of ecosysteem), onze relatie ermee (in de eerste plaats onze plichten jegens het milieu) en de toepassing van ethische normen op praktische problemen betreffende het milieu.

Rationalisme: de overtuiging (en de daarmee verbonden praktijken) dat alleen rationele wezens in de kring van onze morele bekommernissen (waarden, plichten, enz.) mogen worden opgenomen.

Sentientisme: de overtuiging (en bijbehorende praktijken) dat alleen wezens die in staat zijn te voelen, d.w.z. wezens die plezier en/of pijn kunnen ervaren, opgenomen moeten worden in de kring van onze morele zorgen (waarden, plichten, enz.).

Utilitarisme: een morele theorie die stelt dat de moreel juiste handeling (of onze plicht) de handeling is die het meeste nut/waarde oplevert (gewoonlijk opgevat in termen van netto overschot van plezier boven pijn, geluk, of welzijn van individuen).

Zorgethiek/ethiek van de zorg: een morele theorie die zorg, dat wil zeggen het zorgen voor individuen, als centrale ethische overweging neemt.

3.8 TRANSCRIPTIE VAN DE VIDEO

Personages: studenten David, Sarah, Pieter-Jan en Lindsay + een oudere mannelijke student, de eigenaar van een dierenwinkel.

1. BUITEN Schoolplein.

We zien vier tieners van school naar huis lopen. Plotseling ziet Pieter-Jan langs het hek een zwarte roek (vogel). Hij lijkt gewond en bang.

Pieter-Jan: Kijk eens naar deze vogel, jongens! Het lijkt erop dat hij hulp nodig heeft. Er is iets mis met een van zijn vleugels en hij mist een deel van zijn poot.

Sarah: We zouden hem mee naar school nemen en de biologieleerling naar hem laten kijken.

De parkeerplaats van de leraar is al leeg.

Lindsay: Het is maar een wilde vogel. Laten we hem met rust laten.

Pieter-Jan (reikt naar de vogel): Ik zal proberen hem op te pakken. Kom maar, vogeltje.

Lindsay: Nee!!! Laat hem gewoon. We moeten ons niet bemoeien met de natuur. Wat als die vogel gewoon verdwaald is?

Pieter-Jan: Ik kan hem toch niet zomaar laten liggen en doen alsof ik het niet gezien heb. Als je hier niets mee te maken wil hebben, ga dan gewoon weg.

Lindsay: Vogels kunnen de vogelgriep overdragen. Mijn moeder zegt altijd dat we uit hun buurt moeten blijven. Laat hem gewoon met rust.

Pieter-Jan bukt zich om de vogel weer op te rapen, Lindsay voelt zich hier erg ongemakkelijk bij.

Pieter-Jan zegt tegen Lindsay: Dat is niet erg aardig van je. Wie geen respect voor dieren heeft, heeft uiteindelijk geen respect voor mensen.

Lindsay (erg boos en overstuur): Dat is de druppel. Ik wil niet meer met jou omgaan. Ik ga naar huis. Jij en je stomme dieren. Je bent dom, net als deze vogel. Je vindt altijd wel iets en komt altijd in de problemen terecht. Hier is wat logica voor je. Er waren dictators die van dieren hielden en heel aardig tegen hen waren.

Lindsay verlaat de groep. Pieter-Jan kijkt verdrietig omdat ze weg is.

David (na een moment van stilte, hij weet niet echt wat hij moet zeggen): Deze grote zwarte vogels leven op uitgestrekte velden op het platteland. Ze horen niet thuis in de stad. Misschien is de vogel daarom zo zwak.

Sarah: Nou, ooit was dit gebied een open veld. En toen breidde de stad zich uit. En de vervuiling. Dit gebied is net zo goed een thuis voor vogels als voor ons. Weet je nog, vorige maand hadden we het in onze milieuklas over Aldo Leopold. Hij zei dat we de wildernis en het land hebben vernietigd zonder enig overleg.

David: Wel, dat is misschien omdat je geen goed gesprek kan hebben met het land. Geloof me, ik heb het laatst geprobeerd toen ik met mijn mountainbike op een hoop vuil viel. En hetzelfde met dieren. Zij kunnen niet spreken en dat

is het verschil tussen hen en ons mensen.

Pieter-Jan: Wij of zij, het maakt niet uit. We moeten iets doen.

Sarah: Laten we de vogel voorzichtig oppakken en naar de dierenarts brengen. Zij kunnen dit arme beestje helpen en als iemand hem dan wil adopteren en mee naar huis wil nemen, dan is het opgelost.

Pieter-Jan (reikt om de vogel op te rapen): Oké. Ik zal hem voorzichtig oppakken en in mijn trui dragen. Er is een dierenwinkel verderop in deze straat. Misschien kunnen zij ons helpen.

2. BUITEN DE STRATEN VAN DE STAD.

De tieners lopen samen met Pieter-Jan, die de vogel vasthoudt. Het gesprek gaat verder.

Een oudere jongen passeert die de groep (en maakt hen belachelijk): Hé! Waar ga je heen met die vogel, Pieter-Jan? Ga je hem als huisdier houden? Of ga je hem opeten? Ik hoorde dat je moeder vegetariër is. Ben jij dat ook? Op een dag zullen jullie in apen veranderen. Of schapen... die eten alleen gras.

Pieter-Jan wordt boos en wil naar de andere jongen toe gaan. Sarah houdt hem tegen door zijn schouder vast te pakken.

Sarah: Negeer hem gewoon. Wees de betere persoon. Laten we gewoon doorlopen.

Ze lopen nog een stukje door.

David: Maar... misschien heeft hij wel een punt. Er zijn wilde dieren en er zijn huisdieren. En wilde vogels zijn geen huisdieren en we hoeven niet voor ze te zorgen. We grijpen ook niet in als een leeuw een gazelle wil opeten. Ze moet voor zichzelf zorgen.

Pieter-Jan: Ik wil alleen deze vogel helpen en niet alle andere dieren.

David: Ja, maar het is maar een vogel. Het is niet alsof je er iets aan hebt. Een hond zou je 's morgens tenminste je pantoffels kunnen brengen en die kan blaffen naar indringers. En een kat... ja, katten doen echt niets. Maar ze kunnen tenminste wel schattig zijn.

Sarah: Mijn overgrootvader vertelt me vaak dit verhaal. Tijdens de oorlog moest hij onderduiken voor de nazi's en woonde hij in een heel klein kamertje op de zolder van een groot flatgebouw. Het was meer een kast dan een echte kamer. Zijn vrienden brachten hem eten wanneer ze konden, maar er gingen soms dagen voorbij zonder dat hij iemand zag. De kamer had geen ramen en het enige licht dat hij kon zien kwam van de gang als de deuren een beetje open stonden. Maar dit kon gevaarlijk zijn. Op een nacht hoorde mijn overgrootvader een zacht geluid boven zijn hoofd. Eerst een klein gekrijs, gevolgd door een nog stiller geluid van gefladder. Eerst had hij geen idee wat het geluid was, maar na een paar avonden kreeg hij het door. Het moest een kleine vleermuis zijn geweest, die zich terugtrok naar zijn schuilplaats onder het dak. Die drong

dan waarschijnlijk door een kleine spleet de dakbedekking binnen en ging met zijn vleugels langs de houten balk verder naar de plek boven zijn hoofd. Toen hij er eenmaal op begon te letten, kon hij de vleermuis meerdere keren per nacht horen komen en gaan. Hij vertelde me dat het gezelschap van die vleermuis zijn dagen draaglijker maakte, ook al zag hij hem nooit. En dat hij elke avond tot laat wachtte om de vleermuis geluk te wensen bij de jacht op insecten. Dieren zijn onze metgezellen.

David: Een metgezel hebben kan echt belangrijk zijn. Ik doe niets liever mijn tijd met jullie doorbrengen.

Pieter-Jan: Dat geldt ook mij. Kijk de vogel is nu wat rustiger.

3. BINNEN DIERENWINKEL

De tieners komen aan bij een dierenwinkel. Ze willen naar binnen.

Eigenaar dierenwinkel (houdt zijn hand voor hem): Nee, nee, nee. Die mag echt niet naar binnen. Het kan onze dieren besmetten. En we hebben geen toestemming om wilde dieren uit de wildernis binnen te halen.

David: Zijn niet alle dieren wild?

Eigenaar dierenwinkel: Nu niet de slimmerik uithangen.

Pieter-Jan: Maar u kent toch wel iemand die de vogel kan helpen. Hij is gewond en moet een beetje verzorgd worden.

Eigenaar dierenwinkel: Oké, Oké. Ik zal de dierenarts bellen die met ons samenwerkt en kijken wat zij kan doen. Blijf gewoon buiten en probeer de vogel in de schaduw te houden.

4. BUITEN PARK

De tieners verhuizen naar een nabijgelegen park, in de schaduw van bomen.

Sarah: Mmm. Het is hier echt aangenaam tussen al die bomen. Het lijkt ook net een soort huis. Kijk maar eens om je heen. We zitten bijna in het midden van de stad en er zijn hier zoveel dieren en planten. Ik heb gehoord dat er in Sri Lanka een reusachtige vijgenboom staat die 300 jaar voor de huidige tijdrekening is geplant, wat betekent dat hij nu zo'n 2300 jaar oud is. Stel je voor dat je generatie na generatie kinderen voeding geeft en verkoeling.

David: Nou, ik moet toegeven dat ik wel hou van de verkoeling en de schaduw van deze bomen. Het is net als airconditioning, maar dan gratis.

Pieter-Jan: Ik hoop dat het goed gaat komen met het vogeltje en dat het weer kan vliegen. En ik wou dat Lindsay hier was.

Sarah: Je kan haar bellen of een bericht sturen!

Pieter-Jan: Ik kan het proberen... (Reikt in zijn zakken naar een smartphone en begint te typen).

Sarah: En, wat heb je geschreven?

Pieter-Jan: Ik heb haar gezegd dat we deze planeet toch al delen... dus waarom niet ook dit bankje in het park.

Lindsay komt eraan: Sorry allemaal. Ik wilde echt niet op die manier reageren. En ik zocht meer op over ... zwarte roeken ... ja, deze kleine jongen wordt een zwarte roek genoemd ... dragen geen vogelgriep.

Sarah: Deze bomen zijn echt prachtig. Ik hoop dat het zo blijft en dat niemand hier ooit iets gaat bouwen. Bomen zijn

levende wezens net als wij, ook al kunnen ze niet voelen en denken.

In de verte komt de eigenaar van de dierenwinkel dichterbij. David (kijkt naar de vogel in Pieter-Jans handen): Dag, vogeltje. Jij kijkt ook lekker rond, net als wij. Je vindt het wel fijn hier, hè!? Het komt wel goed, de dierenarts is er bijna.

3.9 REFERENTIES

- Bentham, Jeremy. 1989. A Utilitarian View. In: T. Regan and P. Singer (red.), *Animal Rights and Human Obligations*, Englewood Cliffs: Prentice Hall, pp. 25–26.
- Diamond, Cora. 1991. Eating Meat and Eating People. In: C. Diamond, *The Realistic Spirit. Wittgenstein, Philosophy, and the Mind*. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 319–334.
- Diamond, Cora. 2008. The Difficulty of Reality and the Difficulty of Philosophy. In: S. Cavell et al., *Philosophy and Animal Life*, New York: Columbia University Press, pp. 43–89.
- Engel, Mylan jr. en Jenni, Kathie. 2010. *The Philosophy of Animal Rights*. Brooklyn: Lantern Books.
- Francione, Gary L. 2009. *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Leopold, Aldo. 1987. *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. New York: Oxford University Press, 1987.
- Lutz Warren, Julianne. 2016. *Aldo Leopold's Odyssey*. Washington: Island Press.
- Mason, Jim en Singer, Peter. 2006. *The Ethics of What We Eat. Why Our Food Choices Matter*. Emmaus, PA: Rodale.
- Midgley, Mary. 1983. *Animals and Why They Matter*. Athens: University of Georgia Press.
- Regan, Tom. 1989. Ill-Gotten Gains. In: G. Langley (red.) *Animal Experimentation: The Consensus Changes*. London: Macmillan Press, pp. 19–41.
- Regan, Tom. 2004. *The Case for Animal Rights*, Berkeley en Los Angeles: University of California Press.
- Robert Frodeman en J. Baird Callicott. 2009. Introduction. In: *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*, J. Baird Callicott en Robert Frodeman, red. Detroit: Macmillan, pp. xv-xxv.
- Salt, Henry. 1892. *Animals' Rights: Considered in Relation to Social Progress*. London: George Bell & Sons.
- Singer, Peter (ed.). 2006. *In Defense of Animals. The Second Wave*. Malden, MA: Blackwell.
- Singer, Peter. 2009. *Animal Liberation* (Updated ed.). New York: Harper Collins.
- Singer, Peter. 2011. *Practical Ethics, 3rd Edition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Strahovnik, V. 2013. The Difficulty of Animal Question. *Poligrafi*, 2013, vol. 18, nr. 69/70, pp. 135-158
- Strahovnik, V. 2020. Animal ethics in ethics education. Educational resources. Beschikbaar op: www.ethics-education.eu en <https://beagleproject.eu/educational-resources/>
- UN, 2019. UN Report: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating' <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

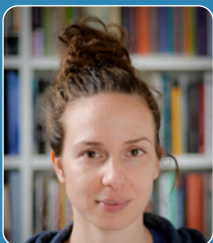

University of Ljubljana

Vojko Strahovnik (Slovenj Gradec, 1978) is universitair hoofddocent filosofie aan de Faculteit Letteren van de Universiteit van Ljubljana en senior onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, Slovenië. Zijn onderzoek richt zich op moraaltheorie, praktische ethiek en epistemologie. De impact van zijn werk varieert van nieuwe en belangrijke theoretische inzichten in de aard van normativiteit (de rol van morele principes in de vorming van morele oordelen, het gezag van het normatieve domein en epistemische deugdzaamheid) tot overwegingen met betrekking tot praktische dimensies van ons leven (bijv. de rol van schuld en morele schaamte in verzoeningsprocessen, het belang van intellectuele en ethische deugden in dialoog en onderwijs, mondiale rechtvaardigheid, dierenethiek).

Roman Globokar (Novo mesto, 1971) bekleedt de leerstoel van het Departement Moraaltheologie aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Eerder was hij godsdienstleraar op een middelbare school en twaalf jaar lang was hij de directeur van de grootste katholieke school in Slovenië. Hij is lid van de Nationale Commissie voor Medische Ethiek en van de Nationale Raad van Deskundigen voor Algemeen Onderwijs. Ook doceert hij theologische ethiek, bio-ethiek en sociale ethiek. Daarnaast is hij verantwoordelijk voor de internationale uitwisseling aan zijn faculteit. Tenslotte is hij medeauteur van leerboeken voor godsdienstonderwijs op Sloveense katholieke scholen en heeft hij een monografie geschreven over onderwijsuitdagingen in het digitale tijdperk.

Mateja Centa (Ljubljana, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, waar ze zich vooral bezighoudt met filosofie en theorieën over emoties, Gestaltpedagogiek, ervaringsleren en holistisch leren. In 2021 startte ze een tweejarig postdoctoraal onderzoeksproject, getiteld *Outlining an Extended Cognitive Theory of Emotions in the Context of a Theology of Emotions: Bodily Sensations, Cognition, and Morality*. Ze werkt ook mee aan internationale projecten op het gebied van ethiek, wetenschappelijke integriteit, onderwijs, en de preventie van radicalisering van jongeren.

Matej Purger (Ljubljana, Slovenia, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Hij is katholiek theoloog met bijzondere belangstelling voor psychologie en toegepaste ethiek. Zijn professionele loopbaan heeft hem geleid van de theoretische studie van ethiek naar het werk in inhoudelijke beoordeling en kennisoverdracht aan jonge ondernemers in een business accelerator. Wanneer hij kennis maakt met een theoretische benadering, kijkt hij altijd naar manieren om die te implementeren; wanneer hij praktijken observeert, bestudeert hij de theorieën erachter.

DUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

9 789464 449112 >

De inhoud van dit boek geeft uitsluitend de mening van de auteurs weer en valt uitsluitend onder hun verantwoordelijkheid. De Europese Commissie aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid voor het gebruik dat eventueel wordt gemaakt van de informatie die erin is vervat.